

Српско-православна основна школа у Сарајеву.

— Један прилог за њезину историју. —

Онога времена када је г. Ст. Калуђерчић штампао свој рад о српско-православној сарајевској школи (у Првом годишњем извјештају српских основних и више дјевојачке школе у Сарајеву 1899.) ја сам преметао и тражио разне записе и биљешке по књигама, тефтерима и разбацанијем листинама у музеју старе цркве. Између осталих ствари нашао сам и биљешке, које се тичу српске школе у Сарајеву.

Најстарија вијест датира се из године 1682. У једном тефтеру одмах с прва стоји списак приложника, који се обавезаше да по могућности прилажу за црквени зејтин. Између њих налази се и *Никола даскал*. Тај списак датиран је 1. октобра 1682.

Од тада, па све до 1727. не нађох никаква спомена о школи и даскалима. Сигурно не стога, што школе није било и ако је 1697. г. страдала и црква и народ, већ што није било прилике, да се вијест о школи уметне међу црквене трошкове. Да је школе било и овога времена држим да се може закључити из тога, што су црквени синови (општинари) сматрали за нужно подићи нарочиту зграду у трећем деценију XVIII. вијека. Под 22. фебруаром 1727. вели се: „саградисмо кѣѣ крај цркве поради скѣле за децѣ и похарчисмо на истѣ кѣѣ докле се сагради аспри 32.722“. Имаде још једна биљешка, која се тиче ове школске зграде. На једном листићу хартије, што је служио као омот једној тескери стоји записано оном истом руком, што је забиљежила прву вијест о школској згради, ово: „тескера ѿд ѣриза ѿд скѣле“. Овај листић је сигурно комад некога писма, јер се још види написано ово:

господнѣ ѿ

дас

Ову крњу адресу мислим да могу са свим сигурно попунити и читати: господинѣ ѿ(анѣ) дас(калѣ). Тако бисмо добили име још једнога учитеља у сарајевској школи. Мени је пошло за руком, те сам употређујући рукописе изнашао, да је она рука што је писала: „тескерѣ ѿд ѣриза ѿд скѣлѣ“ биљежила у црквеном тефтеру у годинама 1725.—1736. Тиме је бар приближно датирана ова биљешка.

Да ли је та школска зграда стајала празна до 1728. — у што сумњам — или је за невољу когод и неспреман вршио учитељску службу док се не нађе згодна личност или је баш био прави учитељ, не знам. Како му драго, тек тако није дуго остало, јер „1728. майѣ 1. приде ѿ нима даскал миѣхайло и погодисмо га да ѣчи децѣ и да мѣ дамо на годинѣ гроша 72.“ Дакле на мјесец 6 гроша или 1440 аспри.

Избор или боље да речем случај није био срећан, јер су Сарајлије већ 8. марта 1729., дакле након десет мјесеци, остали без учитеља; Михајло је умро тога дана. Не могу прешутити овдје, како се у учитељској оставштини нашло од књига и других школских ствари само „книжице мале 2., тетраг књига“ и два дивита, један пиринчли, а други дрвен.

Одмах до два дана по смрти Михајиловој, 10. марта, нашао му се замјеник, јер тога дана „подоише синови црковни са прѣвскѣчени господином митрополитом мелетием восанским гавроѣ хажи гавриѣла да ѣчи децѣ и рекоше мѣ дати за годинѣ дана гроша 100, коѣ чини ас(при) 24000.“ Дакле плаћа је овога пута већа. Код овога учитеља имао би примјетити, да је по свој прилици био Сарајлија и то син угледнога сарајевскога грађанина и дугогодишњег „сина црковног“ Хаѣи Гавре Тадијѣа. Узевши у обзир, да је исти Хаѣи Гавро био човјек писмен и имао приличну своју приватну библиотеку, дакле спадао међу најобразованије људе у тадашњем Сарајеву, могао је дати и сам собом својој дјечи онако образовање, какво је нужно било за учитељски позив.

Још до 23. септембра 1732. спомиње се име Хаѣи-Гавриѣево у црквенијем рачунима, а од тада више никако.

Год. 1733. вели се „дадосмо дѣховникѣ Исаи светогорцѣ щоѣ ѣ цркви слѣжниѣ и децѣ ѣчиѣ и исповедаѣ дасмо мѣ за ѣдно лѣто аспри 14.400 Овај Исаија Светогорац остао је преко те једне године још 6 мјесеци и 24 дана. Барем му тако излази по суми што је добио „що ста дѣховник исаиѣ више од годинѣ дасмо мѣ аспри 9360“.

Од тога времена, па даље нијесам могао ништа више наћи о школи и даскалима. Ту празнину испуњавају Калуђерчиѣеви даскали

Ристифор и Самуило и учитељица Евросија. Али 1752. у уговору између општине сарајевске и новог митрополита Пајсија Лазаревића између осталог препоручује се митрополиту и школа ријечима: „Еже бисте изволили шредити школѣ и велико ѿ ей попеченіе имѣти чрезъ ѿрочатъ нашихъ еже обретається и ва прочихъ хѣждши мѣста кои и мы желаемо дети наши шзрети цвѣтѣщи плодомъ шчениѧ и приспѣваюци ѿ сили в силѣ“ и т. д.

У години 1759. спомиње се у једној малој књижици под 22. фебруаром „въ школное шченіе данъ вѣстъ благородни ѿрокъ госпоин стефанъ стефановичъ“. Тај 22. фебруар пада управо на *Чисти Понедјељак* исте године. Види се дакле како је стар обичај, који је вриједио готово до пред окупацију, да се дјеца шаљу у школу на Чисти Понедјељак. Овом и још једном биљешком ријешено је још једно питање, година у којој су дјеца полазила у школу. Нашао сам годину и мјесец¹⁾ кад се родио исти „ѿрокъ“ те сам прорачунао, да је пошао у школу у првој поли *седме године*.

Стара школска зграда ваљда је овога времена изгорела или је с кога другога узрока постала неудесна за даљу употребу, стога године 1762. опћина преудеси или са свим наново начини кућу некога Лазе Грка, да у њој стоје (станују) калуђерице и да буде „школа гди шче ђеца“.

У једном попису приложника за црквени зејтин од 1769. године спомиње се међу ћурчијама „Ћорџиѣ даскал попковичъ.“ Да ли је био и ћурчија, кад се спомиње међу ћурчијама? По другој једној биљешци рекао би да јест. Године 1791. записан је вјечни сарандар на име „Насти супруги Ћорџиѣ даскала“. Кад се узме да је један сарандар стајао 20 до 24 хиљаде аспри, дакле знатна свота за оно вријеме онда мало чудновато дође, да је кадра дати толико удовица једнога учитеља. Ћурчијански посао лијепо је ишао онога времена, што се види по великом броју чланова тога еснафа. Стога би са приличном сигурношћу могао тврдити, да је и учитељ Ћорџија био и ћурчија, па макар и узгред уз учитељевање.

Опет настаје празнина, али само до 1785. Има један запис на руском преводу историје свијета од Пуфендорфа. Запис гласи: „1760, мѣца новембра 8 ѿ въ день неделній родисѧ ѧ Павелъ дидаскалосъ на 1760-го въ ден неделни мѣца новембре 8 и бысть дѣтоучителъ“. На истој књизи пише тај даскал Павле даље: „кѣлихъ азъ многогрѣшныи Сію книгѣ у монаха Сумѣшна Ивковича дла четѣри вѣчѣтїиска златника 1785. Авгѣста 25. въ шибеникъ“. За тим долази потпис испреплетен и ту сам читао „дидаскалос“. Онај први запис је на првом празном листу у

¹⁾ дѣкемврија: рождѣніе благороднаго господара стефана стефановича иѣти 1752-го.

књизи, а овај други је сасвим на крају на пошљедњем. Из тога се не може видјети који је ранији, који ли доцнији или су можда оба из истог времена. За то се и не може узети да ли година кад је купљена књига одговара једној години Павлова даскаловања. Ово би могло лако бити, јер је тада 1785. било Павлу 25 година.

Има још два записа, који се тичу овога учитеља Павла, али пошто не садрже ништа више осим његова имена, а ни године немају с тога су без икакве вриједности.

У Калуђерчића има такође један даскал Павле, само из доцнијег времена. Узевши у обзир године учитељевања (1800.—1812. године.) Калуђерчићева Павла и годину рођења овога мога, мислим, да не би било сувише пусто нагађање, да су оба двојица једна иста личност. Да је којим случајем које друго име, а не ово, што се врло често налази, онда бих са већом смјелости смио тврдити, да имам посла са једним истим учитељем. Овако остаје ипак слутња и нагађање.

Г. Калуђерчић је за прве деценије XIX. вијека нашао и сјавио 5—6 учитеља. Ја нијесам био те среће. Од учитеља Павла кроз остатак XVIII. и прва три деценија XIX. вијека вијести су ми оскудне. За ову перијоду историје срп. школе имам само нешто да наведем, што се можда тиче једнога Калуђерчићева учитеља.

Нашао сам у књизи: Дополнение церковному словару (штампан 1776.) ову биљешку: „Из книгѣ Раке Миловановића бывшаго учителя юности Сараевскія.“ По свој прилици ово је онај Калуђерчићев даскал Рако из 1816. године. О њему има једна биљешка у клисарском рачуну из 1818./19. године. Ту стоји: „на 1818,“ међу осталијем издацима ово: „пакъ дадосмо раки даскалу 500 (гроша)“, а одмах испод тога: „пакъ дадосмо опетъ на 1819 — — 252 па(ра) 36.“ Дакле Рако је учитељевао још и у 1819. години.

Негдје у некој књизи нашао сам „*Стефана даскала*“ у г. 1819. Је ли сарајевски учитељ? или је књига с његовијем именом доспјела некако у Сарајево? Вјероватније ми се чини оно прво.

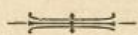
Остале вијести црпао сам из клисарскијех рачуна, који се налазе већином на разбацанијем комадима хартије. Обично су датирани, ријетко на ком да нема године. Али су подаци још увијек мршави и то баш онога времена када и код Калуђерчића настаје празнина, у трећем деценију. Из тога времена има само биљешка од 1822. године, да је дато „Даскалу 300 гроша.“ За које вријеме? да ли за годину? Узевши у обзир, да је учитељска плаћа била у прошлом вијеку 75, па онда 100 гроша, а по Калуђерчићу још и за вријеме 1800.—1814. 100 гроша и да је плаћа 1839. износила не више од 720 гроша, склон сам вје-

ровати, да је оно 300 гроша заиста једногодишња плаћа учитељска Године 1827. спомиње се, да је дато „даскалима“ 55 гроша. Но већ до годину дана, 1828. појављује се међу „даскалима“ један са именом *Ђорђе*. Је ли ово онај Калуђерчићев даскал Ђорђе од 1807.—14? Можда.

До три године, 1831. спомиње се уз Ђорђа „*дацкал Симо*“, али одмах за тим 1832. вели се како је дато Сими 50 гроша „*послие како е отишо чорчие даскал*“ Међутим у истом тевтеру одмах испод тога говори се опет о дацкалима, дакле се нашао Ђорђију занјеник одмах.

Ову тврдњу о замјенику Ђорђејеву оснивам на једној претпоставци за коју мислим да имам довољно потврде код Калуђерчића. Из података, што се налазе код њега, види се, да је ова школа имала одавна по два учитеља. Још 1747. раде у школи њих двојица, Ристифор и Самоило. За тим од 1800. па до 1812. увајек су двојица, само двојица, и то: 1800.—3. Павле и Александар, 1803. па можда до 1807. Павле и Лука, 1807.—12. Павле и Ђорђе; за доцније вријеме имамо опет школског Кастора и Полука у даскалима Сими и Мићи. За њих се вели 1846 „*дадосмо двоици учитеља*“. Па и у приповиједању старијих људи спомињу се они нераздруживо.

И да се не спомињу одмах по одласку Ђорђејеву даскали, смио бих по овоме, како сам разложио, тврдити, да је уз Симу опет радио још један. Није ми стало толико за тијем другијем, већ више за тијем да утврдим број учитеља, који су у овој српској школи радили заједно. Њих је дакле било двојица и с тога међу онијем даскалима, што се спомињу послје Ђорђија, нема се поред Симе разумијевати један, који је био и прије са Симом и Ђорђејем — као трећи — него нов један учитељ који је ступио на мјесто Ђорђија.

О свештенству.

— Говорио на празник Св. Николаја 1901. у богородичној цркви сарајевској јереј
Димитрије Јанковић, конзистор. савјетник. —

Љубазни вјерни!

Када је јединородни Син Божији велико дјело искупљења славио довршио, и када је приспјело вријеме, да се врати на небо и сједне с десне стране Бога Оца: повјерио је своје стадо, за које је душу положио, Својим најближима, збору једанаесторице апостола. Задахнуо их је и напојио оном жарком љубављу према стаду, које је његово срце осјећало; ставио им је Себе за примјер доброга пастира; озарио их Духом Светим, дао им власт већу, него што је анђели имају, власт,

Српско-прав. основна школа у Сарајеву.*)

— Један прилог за њезину историју. —

[Свршетак.]

Сад се пита, ко је тај „други дацкал“, што се овако спомиње 1834.? Тај други даскал био је поп, како стоји на једном листу од 1855. и то по имену *Тодор*, како вели други рачун од исте године. Овај поп Тодор или како пише на другом мјесту „поп даскал“ мислим да није зашао сувише далеко у 1836. учитељујући, јер нити га спомиње Калуђерчић икако, нити сам га ја послѣје игдје више нашао, ма да су од сада вијести о учитељима све чешће. Не знам ко се нашао њему за замјеника. Ваљда ће бити то онај Симеон Тодоровић, што се у Калуђерчића спомиње 1836. године.

О овоме Тодоровићу нашао сам нешто, што се тиче баш њега. У једној библији у музеју старе цркве стоји записано: „Подписа Симеонъ Теодоровић діакъ Господина епископа Глигоріе владике свѣтовосанскаго и саранскаго архипастира мѣсца Поемкрѣа 30. 1835. года.“ Он је сигурно врло кратко учитељевао, ваљда за невољу док се не нађе ко други, јер поп Тодор је примио своју плаћу још за мај 1836., а већ се исте године спомиње као учитељ уз Симу неки *Хранишовић*.

Од сада је школа дуго времена мирна. Њих двојица Симо Поповић и Мићо Хранитовић или Аранитовић служили су Сарајлијама дуг виз година. По разнијем клисарскијем биљешкама пратио сам их све до 1854. године.

На овом мјесту намеће ми се, да ријешим једно питање. Ко је читао податке вриједнога г. Калуђерчића, а усчита и овај мој посао, опазиће гдје се разилазимо у годинама учитељевања Симе и Миће. Мени није познато одакле је г. Калуђерчић црпео грађу за свој посао, а као што се види није ни он дошао до онијех биљежака, којима сам се ја послужио. Па како су моје вијести из првијех деценија XIX. вијека оскудне, тако су његове од 1814. до 1850. С тога и јест у њега изишло скраћено вријеме учитељевања даскала Симе и Миће. У њега започињу они свој рад у сарајевској школи истом 1851. Ја сам међутим нашао, да није тако. Да је његов Симо Матковић (Поповић) овај исти даскал Симо мојих биљежака о томе нема сумње; тако исто његов Мићо Аранитовић (Јовановић) мој Хранитовић или даскал Мићо. Мој даскал Симо спомиње се још у вријеме даскала Ђорђеје — године нема — дакле прије Ђорђејева одласка, и то као „Симо Поповичк алити даскал.“ Како се види иста личност као и Калуђерчићев Симо

*) Види број 1. и 2. за ову годину.

Матковић-Поповић. Додуше мој Хранитовић спомиње се под тијем презименом само једанпут 1836. године, али да је даскал Мићо, што се спомиње 1839. иста личност која и Хранитовић, може се слободно закључити по Калуђерчићеву Мићи Аранитовићу-Јовановићу. Разлика је само у годинама. Стога ја према својим биљешкама смијем слободно метнути Симу Матковића-Поповића и Мићу Аранитовића-Јовановића прије 1851. и то Симу најдоцније 1831., а Мићу 1836.

Још ми остаје само да напоменем нешто, што се противи моме успостављеном учитељском двојству. Нашао сам још два учитељска имена уз Мићу и Симу. На једном мјесту 1840. вели се: „по дацкал 8 касилй посласмо Явросй,“ а на другом мјесту опет 1840.: „дадосмо за челню Александре дацкала що се градила майсторйе гр. 70.“ Шта је с овом двојицом и како је нијесам могао да ријешим. У времену, гдје има доста вијести о учитељима, њих двојица се спомињу само по једанпут и то у истој години. Да није још за њихова времена чињен покушај са најамничком или послужитељском школом, што их спомиње Калуђерчић.

Одаскалу Сими имам још нешто из времена када је већ престао био учитељевати. 1. декембра 1863. опћина опрашта бившем учитељу Сими Матковићу црквени дуг од године 1859. 1318 здравијех цванцика и враћа му кућне тескере и темесућ. Даље опћина наређује црквенијем клисарама, да истоме учитељу плаћају 200 гроша на мјесец за то, што ће он за пијевницом издржавати црквено правило. Учитељу се забрањује, да се не смије више тужити. А ово му се свечини из обзира на његово слабо здравље.

* * *

О плаћама учитељским немам много шта рећи: Налази се о томе подоста вијести, али су то већином забиљешке како су учитељи узимали новаца од времена до времена унапријед на рачун своје плаће.

Из XVIII. вијека зна се за плаћу да је 1728. износила годишње 72 гроша, а за Хаџи-Гаврића (1729.—32.) да је примао 100 гроша. Од тога времена па до 1839. не знам ништа поуздано. С тога и нећу да се упуштам у нагађања, тим прије што у Калуђерчића има о томе поузданих података.

Међутим од 1839. па на даље теку подаци обилатије, те имаде и о плаћама по више вијести. Из једнога рачуна од 1839./40. види се како су учитељи Мићо и Симо више пута узимали новаца према својој потреби а на рачун своје плаће. Код оба двојице, за свакога напосе, сабрана су сва њихова примања и то почевши од декембра

1839. до октобра (код Симе до септембра) 1840. Сума у оба два рачуна износи равно по 720 гроша. Ово сигурно није случај, већ ће то 720 гроша бити њихова годишња плаћа. У осталом то је на другом мјесту потврђено, гдје се вели, да је дато Сими и Мићи за сву годину по 720 гроша.

Са овом плаћом учитељи нијесу могли да излазе на крај, те су се почешће тужили опћини. На њихове тужбе опћина је склопила с њима уговор 14. децембра 1840. и повисила им плаћу на 900 гроша. Уједно их обавезује, да не ишту више повишице под пријетњом да ће их отпустити из службе.

Па ипак ова обавеза није вриједила дуго. Мора да су се учитељи и опет тужили. И то тужење је помогло, јер видимо 1847. гдје примају мјесечно 1200 гроша. Силом прилика нагнана опћина је морала повишавати и даље, што се види по плаћи од 1853., која износи по 1800 гроша.

Овдје морам напоменути нешто, што нијесам могао да разумијем како треба. Од 1835. до 1841. спомињу се неколико пута неки клисарски издаци учитељима за сиромашну дјецу. Шта је са тијем? Учители имају своју сталну плаћу, па ипак добијају од клисара мјесечно по 1 грош за свако сиромашно дијете. Јесу ли учители уз своју обичну плаћу примали од родитеља за свако дијете још нешто, а црквено-школско представништво давало учитељима за дјецу сиромашнијех родитеља из црквенијех прихода? Овдје ми пада на ум, што сам слушао од старијих људи, како су у вријеме даскала Симе и Миће родитељи давали учитељу за свако дијете недјељно (можда мјесечно) по грош или цванцику — не сјећам се добро — а дјеца су зими свако јутро носила у школу од куће по једну цјепаницу за огрев.

И ако подаци нијесу такви, да се из њих може видјети јасно и несумњиво, јесу ли учители имали увијек сталну плаћу или не, ипак са приличном сигурношћу могу тврдити, да су учители имали вазда сталну плаћу од опћине, али *уз опћинску плаћу добивали су учители још за свако дијете од родитеља мјесечно нешто у новцу (можда по један грош); за сиромашну дјецу давала је опћина.*

Прије него што завршим споменућу још неке ствари, које се тичу српскијех школа у другијем мјестима. Још 1752. године када су Сарајлије склапале уговор са епископом Пајсијем Лазаревићем, спомињу у 7. тачци како има школа и „ва прочих хѣждши мѣста.“

У књизи вјечнијех саландара, што се налази у архиви српске опћине сарајевске, стоји записано име *Аврама Симића бившега учитеља шузланског*, и то под годином 1831.

Године 1836. спомиње се у клисарскијем рачунима старе цркве у Сарајеву, да је дато „даскалу из(з)ворника 5 гр. 20 пара.“

У једној књизи сарајевскога кујувцијског еснафа, гдје се налази служба њихову свецу и насијат (савјет) калфама кад се произвађају, стоји на првој стани: „1840. априла 16. 8 лазе йѡванокйча 8чй-тела тешанскога гр. 57: 20 (пара).“

У Д. Б. Источнику од год. 1895. бр. 3. стр. 117., 118. и 119. имаде чланак о школи у мјесту *Хргару*, протопресвитерата бихаћког. Како се види из чланка школа је та постојала 10 година и то од 1840.—1850.

На завршетку да изнесем један рачун, који се тиче школскијех књига. У тефтеру трговачком браће Х. Авакумовића стоји на једном мјесту забиљежено да је један од њих куповао и неке школске књиге, сигурно на рачун сарајевске опћине. Рачун гласи овако:

20 часловаца	по	фо. 1.24 (кр.)	—	фо. 28
15 салтира	„	„ 1.36	„	„ 24
5 месесловаца	„	„ 1.36	„	„ 8
225 бѣквара	шайна крајцара	11 срекра	ф.	16.36

Рачун је из године 1843. На жалост не стоји гдје су књиге купљене. Остала роба купована је у Липиској, а за књиге рекао бих да су узете у Пешти. Тим прије што су наши босански трговци путујући у Беч и Липиску ударили и на Пешту. Овоме као потврда служи то што се на другом мјесту у истом тефтеру а под годином 1845. спомиње изрично Пешта. На овом мјесту забиљежено је још некијех књига, а између њих 210 букварова, 30 часловаца и 11 месесловаца.

И ако баш не спада овамо, али ипак не могу да мимоиђем још једну ствар што сам је нашао у том тефтеру. Тај исти трговац кад је трговачким послом ишао на пут 1846. састао се и с Вуком Караџићем и купио у њега једну пјесмарицу. У рачуну стоји: дадо вѣкѣ карачичѣ за єднѣ пѣснарицѣ фор. 1.20.

Влад. Скорић.

